

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқуқида
УДК:63:330.322(575.1)

Махмудова Гулжахон Нематджоновна

**АГРАР СОҲАНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШ САМАРАДОРЛИГИНИ
ОШИРИШ ЙўНАЛИШЛАРИ**

08.00.07 – Молия, пул муомаласи ва кредит

Иқтисод фанлари номзоди илмий
даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация

АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2010

Диссертация иши Фарғона Давлат университетида бажарилган.

Илмий раҳбар: иқтисод фанлари доктори, профессор
Вахабов Абдурахим Васиқович

Расмий оппонентлар: иқтисод фанлари доктори, профессор
Хайдаров Низомиддин Хамраевич

Иқтисод фанлари номзоди, доцент
Шодмонов Эркин Шерқулович

Етакчи ташкилот: Ўзбекистон Республикаси
Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги

Ҳимоя Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси ҳузуридаги иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун диссертациялар ҳимояси бўйича Д.005.25.01 рақамли Бирлашган ихтисослашган кенгашнинг 2010 йил «___» _____ соат «___» да ўтадиган мажлисида бўлади.

Манзил: 100000, Тошкент шаҳри, Ҳ.Орипов кўчаси, 16-уй.

Диссертация билан Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси кутубхонасида танишиш мумкин.

Автореферат 2010 йил «_____» да тарқатилди.

**Бирлашган ихтисослашган
Кенгаш илмий котиби, и.ф.д.**

Ф.И. Мирзаев

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ

Мавзунинг долзарблиги. Республикамизда аграр соҳани инвестициялашни такомиллаштириш борасида қатор муаммоларнинг мавжудлиги ва уларни ҳал қилишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсияларни ишлаб чиқишнинг зарурлиги ушбу номзодлик диссертацияси мавзусининг долзарблигини белгилайди. Ушбу соҳадаги долзарб муаммолар сифатида қуйидагиларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. Мамлакат ялпи ички маҳсулотининг 18,2 фоиздан ортиқ қисмини аграр соҳада яратилаётганлигига қарамасдан, 2009 йилда ушбу тармоққа сарфланаётган инвестициялар жами инвестицияларнинг атиги 3,1 фоизини ташкил этмоқда.

2. Аграр соҳада хўжалик фаолияти юритаётган хўжалик субъектлари, фермер, деҳқон, шахсий ёрдамчи хўжаликлар ва бошқа корхоналарнинг тижорат банклари кредитлари ва лизинг компанияларининг лизинг хизматларидан фойдаланиш даражаси қониқарсизлигича қолмоқда. Ушбу муаммо бир томондан, аграр соҳа хўжаликлари ва фермер хўжаликларининг тўлов қобилиятига бориб тақалса, иккинчи томонидан уларга кўрсатилаётган лизинг хизматлари баҳосининг юқори эканлиги билан изоҳланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов аграр соҳадаги инвестицион жараёнларни чуқурлаштиришнинг долзарблиги хусусида “қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ва хом-ашё ресурсларини чуқур қайта ишлаш бўйича ишлаб чиқаришни...янада ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш даркор”¹ – деб таъкидлаган эдилар.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Аграр соҳани инвестициялаш масаласининг назарий ва амалий жиҳатлари хорижлик иқтисодчи олимлар – А.Нешитой, А.Емельянов, Д.Макнотон, А.Мурычев, В.Кашкин, И.Зарипов, Р.Романовский, Н.Игошин, В.Шибakov, А.Марголин, Л.Гитман, М.Жонк, В.Горемыкин, В.Газман, М.Лещенко, В.Бочков, Ю.Демин, Д.Кацывларнинг илмий ишларида ўз ифодасини топган².

Аграр соҳадаги инвестицияларни молиялаштириш ва кредитлаш механизмининг айрим назарий ва амалий жиҳатлари ўзбекистонлик иқтисодчи олимлардан А.Вахабов, Д.Ғозибеков, А.Боймуратов, Э.Шодмонов, А.Авлияқуловларнинг илмий изланишларида тадқиқ қилинган³.

¹ Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 60.

² Нешитой А.С. Инвестиции. – М.: Дело, 2008. – 316 с.; Емельянов А. Структурная перестройка: цели и результаты//Экономист. – Москва, 2008. - №2. – С. 83-89; Мурычев А.В. О развитии банковского кредитования лизинговых операций. // Деньги и кредит. – Москва, 2008. - №6. – С. 66 – 67.; Кашкин В.В. О рынке лизинга в условиях кризиса // Деньги и кредит. – Москва, 2009. - №8. – С. 39.; Горемыкин В.А. Лизинг. Учебник. – М.: Информационно – издательский дом «Филинь», 2009. – 944. с.; Игошин Н.В. Инвестиции. Организация, управления и финансирование. – М.: КноРус, 2001. – 410 с.; Марголин А.М. Инвестиции. – М.: Дело, 2006 – 247 с.

³ Вахабов А.В. Қишлоқ аҳолиси турмуш даражасини оширишда банк тизимининг ўрни. Қишлоқ тараққиёти ва аҳоли турмуш даражасини оширишда банк-молия тизимининг ўрни. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: Молия, 2009. - Б. 15-23.; Ғозибеков Д.Ғ. Инвестицияларни молиялаштириш масалалари. – Тошкент: Молия, 2003.; Боймуратов А.Д. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини тижорат банклари томонидан кредитлаш амалиётини такомиллаштириш йўналишлари. И.ф.н. илм. дар. олиш учун

А.Вахабов ўзининг илмий тадқиқотлари натижаларига асосланган ҳолда, аграр соҳани инвестициялаш жараёни давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватланиши шарт, деган хулосага келган. Э.Шодмонов эса, қишлоқ хўжалиги корхоналарининг молиявий ҳолатини беқарорлиги, инвестицион харажатларни молиялаштириш манбаларидан фойдаланиш имкониятининг чекланганлиги шароитида лизинг асосида инвестицияларни молиялаштириш амалиётини кучайтириш, давлат буюртмасидан ортиқча ғалла ва пахтани фьючерс шартномалари орқали сотишни жорий қилишнинг мақсадга мувофиқлигини асослаб берган. Аммо юқоридаги олимлар томонидан инвестицияларнинг назарий-амалий ҳолатлари умумий ҳолда, иқтисодий ислохотларни амалга оширишнинг бошланғич босқичи шароитида таҳлил қилинган бўлиб, Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга ошириш, иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш шароитида аграр соҳага жалб қилинган инвестициялар чуқур тадқиқ этилмаган. Шу муносабат билан ушбу диссертация иши аграр соҳага йўналтирилган инвестициялар самарадорлигини ошириш йўналишларини тадқиқ этишга бағишланган илмий тадқиқот иши ҳисобланади.

Диссертация ишининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Танланган номзодлик диссертацияси Фарғона Давлат университетининг илмий-тадқиқот ишлари режасига мос келади.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистон Республикасида аграр соҳани инвестициялаш амалиётини такомиллаштириш ва самарадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот вазифалари:

- аграр соҳани инвестициялашнинг назарий асосларини тадқиқ қилиш ва унинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш;
- жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг аграр соҳани инвестициялашга нисбатан таъсирига баҳо бериш;
- аграр соҳани инвестициялаш бўйича тараққий этган мамлакатларнинг илғор тажрибаларини ўрганиш ва улардан республикамиз амалиётида ижодий фойдаланиш юзасидан илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш;
- Ўзбекистон Республикасида аграр соҳани инвестициялашнинг ҳолатини баҳолаш ва ривожланиш тенденцияларини аниқлаш;
- аграр соҳани инвестициялашни такомиллаштириш борасидаги муаммоларни аниқлаш ва уларни ҳал қилишга қаратилган илмий таклифларни тайёрлаш;

ёзилган дисс. автореф.. – БМА, 2008. – 19 б.; Шодмонов Э.Ш. Ўзбекистонда аграр ислохотларни чуқурлаштиришда банклар фаоллигини оширишнинг асосий йўналишлари. И.ф.н. илм. дар. олиш учун ёзилган дисс. автореф.. – БМА, 2005. – 124 б.; Авлиякулов А.А. Бозор иқтисодиёти шароитида турли мулкчилик шаклларидаги қишлоқ хўжалик корхоналарини кредитлаш механизмини такомиллаштириш. И.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент, 2001. – 135 б.

– Ўзбекистон Республикасида аграр соҳани инвестициялаш амалиётини такомиллаштириш ва самарадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот объекти ва предмети. Тадқиқотнинг объекти бўлиб, Ўзбекистон Республикаси аграр соҳасидаги инвестицион фаолият ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети аграр соҳани инвестициялаш жараёнида вужудга келадиган молиявий муносабатлар йиғиндиси ташкил этади.

Тадқиқот гипотезаси: аграр соҳада инвестициялар самарадорлигини таъминлаш қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш ҳажмини юқори суръатларда ошириш имконини беради.

Тадқиқот методлари. Диссертацияда илмий абстракциялаш, индукция ва дедукция, қиёсий, таркибий ва трендли таҳлил, молиявий коэффициентлар, операция-қиймат усулларида фойдаланилди.

Ҳимояга олиб чиқиладиган асосий ҳолатлар:

– азотли ўғит ишлаб чиқарувчи корхоналарнинг техник ва технологик жиҳатдан қайта қурулантириш мақсадида уларга имтиёзли кредитлар ва солиқ имтиёзлари бериш ва азотли ўғитларни товар фьючерслари орқали сотиш йўли билан улар баҳосини барқарор даражада сақлаб қолишнинг мақсадга мувофиқлиги асослаб берилди;

– тижорат банклари томонидан аграр соҳадаги хўжалик субъектларига берилган инвестицион кредитларнинг таъминоти сифатида ижара ҳуқуқидан фойдаланиш механизмини яратиш таклифи асосланди;

– фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишловчи корхоналарнинг хорижий инвестициялар ва кредитлар бўйича тўлов юқининг оғирлашиб кетишига йўл қўймаслик мақсадида миллий валютанинг девальвация суръатини пасайтириш ва жалб этиладиган халқаро кредитларнинг имкон қадар катта қисмини белгиланган фоиз ставкаларида олинишини таъминлаш таклифи асослаб берилди;

– фермер хўжаликларининг пул оқимида салбий таъсир қилувчи омилларни бартараф этиш мақсадида табиий монополиялар маҳсулотлари ва хизматлари баҳоларининг оқилона даражасини таъминлаш чораларини кўриш тавсия этилди;

– аграр соҳани молиялаштириш мақсадига йўналтириладиган маблағларни тўғри тақсимлаш бўйича ёндашувлар тавсия қилинди.

Илмий янгилиги:

– минерал ўғитлар ишлаб чиқариш тизимини инвестициялаш самарадорлигини ошириш йўналишлари ишлаб чиқилди;

– аграр соҳа корхоналарига берилган инвестицион банк кредитларининг таъминоти сифатида ижара ҳуқуқидан фойдаланиш механизми ишлаб чиқилди;

– фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишловчи хўжалик субъектларини хорижий инвестициялар ва кредитлар бўйича хизмат кўрсатиш, тўлов юқининг оғирлашиб кетишига йўл қўймаслик йўллари асослаб берилди;

– фермер хўжаликларининг пул оқимига салбий таъсир қилувчи омиллар аниқланди ва уларни ҳал этишга қаратилган илмий таклифлар асосланди;

– аграр соҳага сарфланаётган инвестицион маблағларни тўғри тақсимлашни тавсифловчи илмий ёндашувлар тавсия этилди.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти шундаки, диссертация натижалари, илмий таклиф ва амалий тавсияларидан мамлакатимизда мақсадли давлат дастури, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигида аграр соҳани инвестициялаш самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқишда фойдаланиш мумкин. Диссертация материалларидан иқтисодий йўналишдаги олий ўқув юртларида “Аграсаноат мажмуаси иқтисодиёти”, “Хорижий инвестициялар”, “Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти”, “Деҳқон ва фермер хўжаликлари иқтисодиёти”, “Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси” фанлари ўқув дастурларини такомиллаштиришда ва ўқитишда фойдаланилиши мумкин.

Натижаларнинг жорий қилиниши. Тадқиқот жараёнида олинган илмий хулоса ва амалий тавсиялар Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан амалиётда қўллаш учун қабул қилинган. Тадқиқот иши материалларидан Фарғона Давлат университетида “Аграсаноат мажмуаси иқтисодиёти”, “Хорижий инвестициялар”, “Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти”, “Деҳқон ва фермер хўжаликлари иқтисодиёти”, “Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси” фанлари ўқув дастурларини такомиллаштириш ва ўқитишда фойдаланилмоқда.

Ишнинг синовдан ўтиши. Диссертациянинг асосий мазмуни ва натижалари “Илм – фан тараққиётида олималарнинг ўрни” (Фарғона, 2008), “Қишлоқ хўжалик тармоқлари тараққиёти ва аҳоли фаровонлигини ошириш” (Фарғона, 2009), “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози: миллий манфаатлар ва инновацион сиёсат” (Тошкент, 2009), “Банк тизимини такомиллаштириш ва тижорат банклари инвестицион фаоллигини ошириш” (Тошкент, 2009), “Қишлоқ тараққиёти ва аҳоли турмуш даражасини оширишда банк-молия тизимининг ўрни” (Тошкент, 2009), “Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга ошириш ва инқироздан кейинги барқарор ривожланишни таъминлашда банк-молия тизимининг ўрни” (Тошкент, 2010), “Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида банк – молия тизимининг барқарорлиги: амалиёт ва самарадорлик” (Тошкент, 2010) мавзуларидаги халқаро ва республика илмий – амалий конференцияларида маъруза кўринишида баён этилган ва маъқулланган.

Натижаларнинг эълон қилинганлиги. Диссертация иши натижалари бўйича 10 та илмий мақола ва маъруза тезислари чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация иши таркибан кириш, уч боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Тадқиқот ишининг ҳажми 128 бетдан иборат бўлиб, 8 та жадвал ва 4 та расмни ўз ичига олади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов аграр соҳага инвестициялар киритишни фаоллаштириш тўғрисида тўхталиб, 2009 йилда ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашга қаратилган лойиҳалар учун 130 млрд. сўм маблағ йўналтирилганлигини таъкидладилар⁴.

Аграр соҳага қилинган инвестицияларнинг самарадорлигини ошириш қишлоқ инфратузилмасини ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми ва аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш имконини беради. Бунинг учун эса, аграр соҳага қилинадиган инвестицияларни молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш талаб этилади. Чунки ушбу механизмлардаги камчиликлар инвестицияларни молиялаштиришнинг узлуксизлигини таъминлаш имконини бермайди, инвестицион лойиҳаларнинг молиявий жиҳатдан ўзини оқламаслигига сабаб бўлади.

Иқтисодчи олимлар томонидан аграр соҳани инвестициялаш самарадорлигини ошириш масаласи тадқиқ қилинган ва тегишли хулосалар, тавсиялар шакллантирилган. Масалан, А.Емельянов аграр соҳага сарфланган инвестициялар самарадорлигига салбий таъсир этувчи асосий омил сифатида баҳолар ўртасидаги номутаносибликни кўрсатади. Унинг фикрига кўра, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари баҳоларининг ўсиш суръатини аграр соҳа эҳтиёжлари учун берилаётган ресурслар баҳоларининг ўсиш суръатидан сезиларли даражада орқада қолаётганлиги (2007 йилда 1990 йилга нисбатан баҳоларнинг ўсиш суръатлари ўртасидаги фарқ 60,8 мартани ташкил этди) инвестициялаш учун зарур бўлган маблағларни жамғариш имконини бермаяпти⁵.

Проф. А.Вахабовнинг хулосасига кўра, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлашга ихтисослашган кичик бизнес субъектларига берилган инвестицион кредитларнинг фоиз ставкаларини давлат маблағлари ҳисобидан бонификация қилишни жорий қилиш лозим. Бунинг натижасида кичик бизнес субъектларининг инвестицион кредитларни қайтариш имконияти ошади, инвестицион кредитлар бераётган банкларнинг фаолиятидаги кредит rischi даражаси пасаяди⁶.

Э.Шодмоновнинг хулосасига кўра, республикада қишлоқ хўжалик корхоналарининг сезиларли қисмида молиявий ҳолатнинг беқарорлиги, инвестицион харажатларни молиялаштириш манбаларидан фойдаланиш имкониятларининг жиддий тарзда чекланганлигини ҳисобга олиб, уларнинг фаолиятини лизинг асосида молиялаштириш амалиётини жорий қилиш лозим⁷.

⁴ Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б. 47.

⁵ Емельянов А. Структурная перестройка: цели и результаты//Экономист. – Москва, 2008. - №2. - С. 88.

⁶ Вахабов А.В. Қишлоқ аҳолиси турмуш даражасини оширишда банк тизимининг ўрни. Қишлоқ тараққиёти ва аҳоли турмуш даражасини оширишда банк-молия тизимининг ўрни. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: Молия, 2009. - Б. 22.

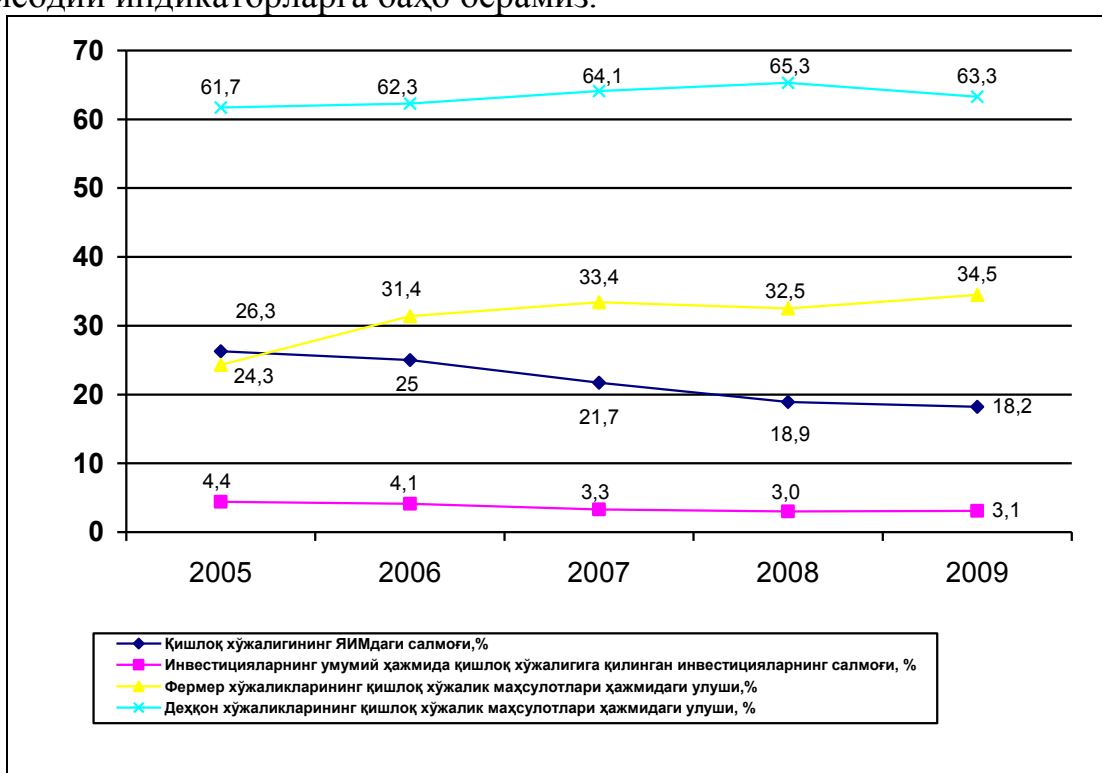
⁷ Шодмонов Э.Ш. Ўзбекистонда аграр ислохотларни чуқурлаштиришда банклар фаоллигини оширишнинг асосий йўналишлари. И.ф.н. илм. дар. олиш учун ёзилган дисс. автореф.. – БМА, 2005. – Б. 19.

Тадқиқот ишида тараққий этган мамлакатларнинг аграр соҳани инвестициялаш борасидаги тажрибаларини ўрганиш натижасида унинг қуйидаги икки муҳим жиҳати аниқланди:

– қишлоқ хўжалик маҳсулотлари баҳоларини давлат буюртмаси ва фьючерс шартномалари орқали барқарорлигини таъминлаш йўли билан инвестициялаш учун зарур бўлган даромадларнинг минимал даражасини сақлаб қолинаётганлиги;

– тижорат банклари томонидан аграр соҳа субъектларига берилаётган инвестицион кредитларнинг имтиёзли фоиз ставкаси билан кредитларнинг бозор ставкаси ўртасидаги фарқ суммасини давлат бюджетининг маблағлари ҳисобидан субсидиялаштирилаётганлиги.

Қуйидаги 1-расм маълумотлари орқали республикаимиз қишлоқ хўжалигининг ривожланишининг замонавий ҳолатини тавсифловчи алоҳида иқтисодий индикаторларга баҳо берамиз.

1-расм. Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги ривожланишини тавсифловчи асосий индикаторлар

1-расмда келтирилган маълумотлардан кўринадик, мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги ЯИМ нинг сезиларли қисми яратиладиган муҳим тармоқ ҳисоблангани ҳолда, уни инвестициялаш эҳтиёжга нисбатан паст даражада қолмоқда. 2009 йилда қишлоқ хўжалигининг ЯИМдаги улуши 18,2 фоизни ташкил этгани ҳолда, унга қилинган инвестицияларнинг жами инвестициялар ҳажмидаги салмоғи атиги 3,1 фоизни ташкил этди.

1-расмда келтирилган маълумотлардан кўринадик, 2006-2009 йилларда қишлоқ хўжалигининг ЯИМ даги салмоғи пасайиш тенденциясига эга бўлган. Ушбу пасайиш, асосан, саноатнинг ЯИМ даги улушининг барқарор суръатларда ошиши ҳисобига юз берган. 2005-2009 йилларда

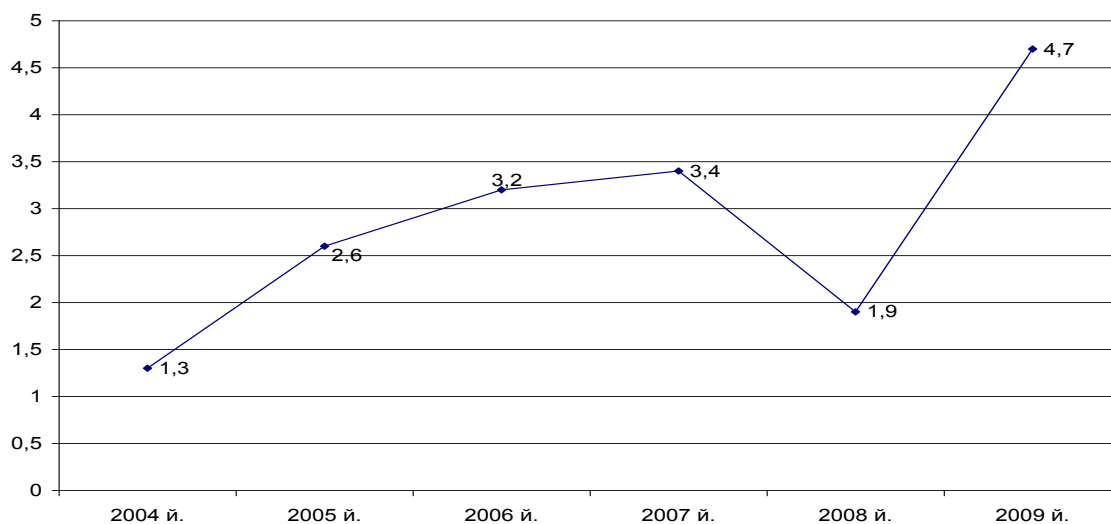
саноатнинг ЯИМ даги улуши 3,3 фоизли пунктга ошгани ҳолда, қишлоқ хўжалигининг ЯИМ даги улуши 6,8 фоизли пунктга пасайган.

Республикамизда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришда деҳқон хўжаликларининг улуши юқори даражада қолмоқда. Бу эса, биринчи навбатда, деҳқон хўжаликларида хусусий мулкчилик тамойилларининг тўлиқ қарор топганлиги билан изоҳланади.

Шуниси характерлики, республикамизда азотли ўғитлар ишлаб чиқариш яхши йўлга қўйилган бўлиб, унинг ички истеъмолдан ортиқ қисми экспорт қилинмоқда. Аммо мамлакат қишлоқ хўжалигининг калийли ва фосфорли ўғитларга бўлган эҳтиёжи таъминланмасдан қолмоқда. Ушбу муаммони муваффақиятли ҳал қилиш қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш имконини беради. Бу эса, ўз навбатида, минерал ўғитлар ишлаб чиқариш тизимини инвестициялаш самарадорлигини оширишни тақозо этади.

Аграр соҳада фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектларининг инвестиция харажатларини молиялаштириш манбаларининг таркибида тижорат банкларининг кредитлари ва лизинг компанияларининг лизинг кредитлари муҳим ўрин тутди.

Тижорат банклари томонидан берилаётган имтиёзли кредитларнинг, шу жумладан, лизинг кредитларининг фоиз ставкаларини расмий қайта молиялаш ставкасига боғлиқ равишда белгиланиши Марказий банкка имтиёзли кредитларнинг фоиз ставкаларига таъсир этиш имконини беради. Бу эса, ўз навбатида, фоиз ставкаларининг барқарорлигини таъминлаш нуқтаи – назаридан муҳим аҳамият касб этади.

2-расм. ОАТ “Агробанк” томонидан фермер хўжаликларига берилган лизинг кредитларининг уларга берилган брутто кредитлар ҳажмидаги салмоғи⁸, %.

2-расм маълумотларидан кўринадики, 2004-2009 йиллар мобайнида ОАТ “Агробанк” томонидан фермер хўжаликларига берилган лизинг

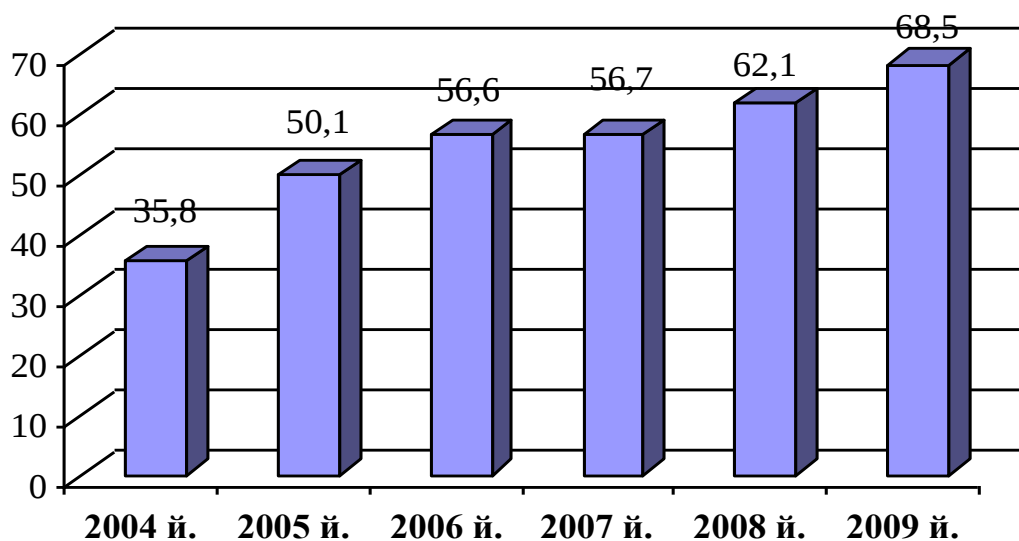
⁸ ОАТ “Агробанк” нинг йиллик ҳисоботлари маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланди.

кредитларининг уларга берилган брутто кредитлар ҳажмидаги салмоғи паст даражада бўлган. Бунинг устига, 2008 йилда Банк томонидан фермер хўжаликларига берилган лизинг кредитларининг салмоғи 2006, 2007 йилларга нисбатан сезиларли даражада пасайган. Ушбу ҳолат мазкур йилларда Агробанк томонидан фермер хўжаликларига берилган лизинг кредитларининг ўсиш суръатини брутто кредитларнинг ўсиш суръатларидан орқада қолганлиги билан изоҳланади. Бироқ 2009 йилда мазкур кўрсаткичнинг 2008 йилга нисбатан сезиларли даражада ўсиши кузатилди.

Ўзбекистон Республикасида аграр соҳани лизинг асосида молиялаштиришда лизинг компаниялари муҳим рол ўйнайди.

Республикамиз ҳудудида фаолият юритаётган лизинг компаниялари техника ва технологияларни лизинг асосида сотиб олиш мақсадига миллий валюта ва хорижий валюталарда лизинг кредитлари беради.

3 – расм маълумотлари орқали республикамизнинг йирик лизинг компанияларидан бири бўлган “Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг” компаниясининг лизинг операциялари динамикасини кўриб чиқамиз.

3-расм. “Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг” компанияси лизинг операциялари қиймати⁹, млрд. сўм.

3-расм маълумотларидан кўринадики, 2004-2009 йилларда “Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг” компанияси лизинг операциялари ҳажмининг ўсиш тенденцияси кузатилди ва ушбу ҳолат фермер хўжаликлари инвестицион харажатларини лизинг асосида молиялаштиришни ривожлантириш жиҳатидан ижобий ҳолат ҳисобланади.

⁹ «Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг» АЛК йиллик ҳисоботлари маълумотлари асосида муаллиф томонидан шакллантирилди.

3-расм маълумотларидан кўринадик, «Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг» компанияси томонидан амалга оширилган лизинг операциялари миқдори 2004-2009 йилларда ўсиш тенденциясига эга бўлган. Бу эса, республикамизда қишлоқ хўжалиги техникаларини лизинг асосида сотиб олиш жараёнини тобора ривожланиб бораётганлигидан далолат беради. Бунинг сабаби шундаки, мазкур лизинг компанияси мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги техникаларини лизингга бериш борасида етакчи компаниялардан бири ҳисобланади. 2010 йилнинг 1 январ ҳолатига, ушбу лизинг компаниясининг республикамиз бўйича лизинг операциялари ҳажмидаги салмоғи 16,7 фоизни ташкил этди¹⁰.

2004-2009 йиллар мобайнида «Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг» АЛК томонидан кўрсатилган лизинг хизматлари бўйича тушумлар миқдорининг ўсиш тенденциясига эга бўлганлиги ушбу лизинг компаниясининг молиявий барқарорлигини таъминлаш жиҳатидан ижобий ҳолат ҳисобланади. Чунки лизинг операциялари бўйича олинadиган тушумларнинг таркибий қисми бўлиб, лизинг берувчининг фоиз шаклидаги даромади ҳисобланади. Ўз навбатида, фоизли даромад лизинг компанияларининг молиявий барқарорлигини оширишга хизмат қилади.

Диссертация ишида, “Шукр – Давлат” фермер хўжалиги мисолида, қилинган инвестициялар самарадорлигини таҳлил қилдик. Таҳлил натижалари кўрсатдики, 2004-2007 йилларда фермер хўжалигида сут етиштириш ҳажми ўсиш тенденциясига эга бўлган ва бу ижобий ҳолат ҳисобланади. Аммо 2008 йилда сут етиштириш ҳажми 2007 йилга нисбатан сезиларли даражада камайган. Лекин ушбу даврда қайта ишланган сут ҳажми ошган. Бу эса, фермер хўжалиги томонидан ишлатилаётган сутни қайта ишлаш линиясидан фойдаланиш қувватининг мазкур даврда ошганлиги билан изоҳланади.

Хўжаликнинг сутни қайта ишлаш линиясида 2004 йилда 185 тонна сут қайта ишланиб, 8.5 тонна пишлоқ, 4.2 тонна сариёғ, 4.1 тонна творог, 10.3 тонна сметана маҳсулотлари ишлаб чиқарилган. Бу маҳсулотларни ишлаб чиқаришда 65.5 млн сўм харажат қилиниб, 100.8 млн сўм даромад олинган. 2008 йилда эса 9.8 тонна пишлоқ, 11.2 тонна сариёғ, 5.1 тонна творог, 11.4 тонна сметана ишлаб чиқарилиб, 258.5 млн сўм даромад қилинган.

Сутни қайта ишлаш линиясидан 2004-2008 йилларда олинган жами соф фойда 257 млн. сўмни ташкил қилган. Олинган кредитни 2 йил муддатда сўндирилганлигини ҳисобга олсак, хўжалик кредит маблағлари ҳисобидан самарали фойдаланган. Кредитларнинг имтиёзли ставкаларда берилиши улардан аграр соҳа корхоналарини фойдаланиш даражасини оширишга хизмат қилади.

Фермер хўжалигида сутни қайта ишлаш линияси учун жалб этилган инвестициялар самарадорлигини баҳолашда бошланғич суммани $E_0=220000$ минг сўм, t йилдан кейинги суммани E_t , фоиз ставкасини $\phi=20\%$, йил

¹⁰ «Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг» компаниясининг 2009 йил якуни бўйича йиллик ҳисоботи.

рақамини $t=4$ билан белгиласак, келажакдаги қиймат қуйидагича ҳисобланади:

$$E_t = E_0(1+\varphi/100)^t = 220000 (1+20/100)^4 = 220000 * 2.0736 = 456192 \text{ минг сўм.}$$

Бундан кўринадики, хўжалик келажакда олиши мумкин бўлган сумма 456192 минг сўмни ташкил этмоқда. Бунда инвестиция самарадорлиги вақт омилини ҳисобига, яъни 4 йилдан кейин бошланғич сармоя қанчага ўсиши ҳисоблаб чиқилди.

Инвестиция самарадорлигини ҳисоблашда албатта инфляция омилига эътибор бериш керак, яъни келажакда кутилаётган суммдан инфляция суммасини чегириб ташлаш керак. Мамлакатимизда охириги йилларда инфляциянинг ўртача ўсиш суръати 7-9 %ни ташкил этаётганини ҳисобга олсак, инфляция фоизини 8 % деб белгилаб, қуйидаги формула орқали E_{ti} ни инфляцияни ҳисобга олган ҳолда аниқлаш мумкин:

$$E_{ti} = E_0 \frac{(1+\varphi/100)^t}{(1+i/100)^t} = 220000 \frac{(1+20/100)^4}{(1+8/100)^4} = 322102 \text{ минг сўм}$$

Демак, юқоридагилардан фойдаланиб, инфляция суммаси мос равишда

$$I = E_t - E_{ti} = 456192 - 322102 = 134090 \text{ минг сўмни ташкил этади.}$$

2004-2008 йилларга кўра, сутни қайта ишлаш линиясининг самарадорлиги баҳоланганда миничех мазкур йилларда самарали фаолият юритганини кўриш мумкин, яъни рентабеллик кўрсаткичидан келиб чиқиб самарадорлик мос равишда $S_{2004}=1.53\%$; $S_{2005}=1.53\%$; $S_{2006}=1.53\%$; $S_{2007}=1.54\%$; $S_{2008}=1.53\%$ га тенг бўлади.

Ҳар қандай ишлаб чиқарувчи корхона фаолиятининг самарадорлиги унинг даромад ва харажатлари ўртасидаги нисбат билан аниқланади. Шундан келиб чиқиб, “Шукр – Давлат” фермер хўжалигидаги сутни қайта ишлаш фаолиятининг таҳлил қилинаётган жами йиллардаги самарадорлиги қуйидагича ҳисобланади:

$$S_{\text{жами}} = \frac{D_{2004} + D_{2005} + D_{2006} + D_{2007} + D_{2008}}{X_{2004} + X_{2005} + X_{2006} + X_{2007} + X_{2008}} = \frac{100800 + 106800 + 124200 + 147500 + 258500}{65500 + 69400 + 80700 + 95900 + 168000} = 1.54 = 1.5$$

Демак, $S_{\text{жами}} = 1.5 > 1$ эканлигидан даромадлар харажатларни тўлик қоплаган ҳолда ишлаб чиқариш самарали бўлгани исботланади. “Шукр - Давлат” фермер хўжалигидаги сутни қайта ишловчи миничех фаолиятининг жами SDD ни ҳисоблашдан олдин ушбу кўрсаткич ҳар бир йил учун алоҳида ҳисобланади. Шунга кўра:

$$SDD_{2004} = (D_0 - X_0)(1+\Phi/100)^0 = (100800000 - 65500000)(1+0.2)^0 = 35300000 \text{ сўмга тенг.}$$

Фермер хўжалигига киритилган инвестициянинг келажакда келтирадиган фойдаси

$$FV_N = N_0(1+i/100)^T = 220000000(1+8/100)^4 =$$

=220000000*1.36048896=299307571 сўмни ташкил этади.

Хулоса қилиб айтганда, “Шукр – Давлат” фермер хўжалигида фаолият кўрсатаётган сутни қайта ишловчи миницеҳда сарфланган ҳар бир сўм инвестиция маблағидан хўжалик 1,36 сўм даромад олган.

Тадқиқотни бажариш жараёнида республикамизда аграр соҳада инвестициялар самарадорлигини ошириш билан боғлиқ бўлган қуйидаги долзарб муаммоларнинг мавжудлиги аниқланди:

- мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларини минерал ўғитлар билан таъминлаш тизимини инвестициялаш ҳажми ва сифатини ошириш муаммоси;

- тижорат банклари томонидан фермер хўжаликларига берилган лизинг кредитлари самарадорлигига салбий таъсир этувчи муаммоларнинг мавжудлиги;

- тижорат банклари ва лизинг компаниялари томонидан мамлакатимиз ҳудудида фаолият кўрсатадиган фермер хўжаликларига берилган лизинг кредитлари фоиз ставкаларининг юқори эканлиги;

- ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида жаҳон молиявий иқтисодий-инқироzi муносабати билан фермер хўжаликлари пул оқимининг сусайиши натижасида улар лизинг тўловларини ўз вақтида амалга ошириш имкониятига эга бўлмай қолмоқда. Оқибатда тижорат банклари ва лизинг компаниялари фермер хўжаликлари фаолиятини лизинг асосида молиялаштириш операцияларини риск даражаси юқори бўлган операциялар сифатида баҳолашмоқда;

- мамлакатимиз иқтисодиёти тармоқларида асосий капиталга қилинган инвестицияларнинг тақсимланишида номувофиқликларнинг мавжудлиги;

- тижорат банклари ва лизинг компанияларининг фермер хўжаликларига бериладиган лизинг кредитлари ҳажминини оширишга тўсқинлик қилаётган айрим муаммоларнинг мавжудлиги.

ХУЛОСА

1. Инвестиция – аграр соҳада фаолият юритадиган барча тоифадаги хўжаликларга пул, шунингдек мулкӣ ва номулкӣ ҳуқуқлар кўринишида фойда ва ижтимоӣ самара олишни кўзлаб инвестор томонидан сармоялашдир.

Инвестиция – моҳиятини акс эттирувчи ушбу таърифга биноан, инвестициялар аграр соҳанинг барча тармоқларига, хусусан, қишлоқ хўжалигига ишлаб чиқариш воситалари ва минерал ўғитлар, кимёвий воситалар етказиб берадиган саноат корхоналари; қишлоқ хўжалигининг ўзидаги фермер ва деҳқон хўжаликлари, агрофирмалар ҳамда қишлоқ хўжалигининг бошқа тармоқ бўғинлари; қишлоқ хўжалигидаги маҳсулотларни қайта ишлашдан сотишгача вазифаларни бажарувчи корхоналар; қишлоқ инфратузилмасига хизмат қилувчи тармоқ корхоналарига киритилиб, уларнинг иқтисодий барқарор фаолият юритишини таъминлаб, мамлакат ЯИМни ўсишига хизмат қилади.

2. Тараққий этган мамлакатларда даромадларни қайта тақсимлаш орқали фермер хўжалигининг инвестиция жамғармасини ташкил этувчи даромадларнинг минимал даражасини таъминлаш мақсадида давлат баҳо сиёсати орқали фермерлар даромадининг барқарорлигини қўллаб – қувватлайди.

3. Тараққий этган мамлакатлар амалиётида аграр соҳадаги инвестиция фаолиятини бошқаришнинг иккита замонавий модели кенг қўлланилмоқда: Америка модели ва Европа модели.

Аграр соҳадаги инвестиция фаолиятини бошқаришнинг Америка модели АҚШ ва Канада давлатлари учун хос бўлиб, уларда давлат бюджети маблағлари ҳисобидан қишлоқ хўжалигига ажратиладиган ассигнациялар тўғридан – тўғри пул тўлови кўринишида амалга оширилади. Бунда, айниқса, имтиёзли кредитлар, фермерларга инвестициялар учун солиқ имтиёзлари, кредит қайтариш муддатларини узайтириш каби усуллардан кенг фойдаланилади.

Солиқ тизимидаги имтиёзлар қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳажмини ошириш, ернинг ҳосилдорлигини оширувчи муҳитни таъминлашда муҳим ўрин тутди.

4. Тараққий этган мамлакатларда аграр соҳани давлат томонидан бошқариш сиёсати ўз ичига аграр соҳа субъектларига берилган инвестицион кредитларнинг фоиз ставкаларини давлат маблағлари ҳисобидан субсидиялаш, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари баҳоларининг барқарорлигини таъминлаш, қишлоқ хўжалигидаги ипотека кредитларининг қайтарилмаслик хатарини таъминоти бўлган қимматли қоғозларнинг жозибадорлигини ошириш, аграр соҳага институционал инвесторларнинг узоқ муддатли қўйилмаларини киритиш, ипотека кредитлари билан таъминланган қимматли қоғозлар муомаласининг механизми, қишлоқ хўжалигидаги ипотека қоғозларини эмиссия қилиш ва сотиш воситасида иш олиб боровчи бирламчи кредиторларни қайта молиялаш каби муҳим тадбирларни ўз ичига олади.

5. Аграр соҳани инвестициялаш хусусидаги назарий қарашларда асосий эътибор тижорат банкларининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларини кредитлашдан манфаатдорлигини оширишга хизмат қилувчи зарурий шарт-шароитларни яратиш, давлат эҳтиёжлари учун харид қилинадиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштирувчиларга Фонд маблағлари ҳисобидан бериладиган кредитларнинг кредитларга бўлган реал талабга мос келишини таъминлаш, аграр соҳани инвестициялаш жараёнини давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватлаш масалаларига қаратилган.

6. 2004-2009 йилда қишлоқ хўжалиги соҳасига жалб этилган хорижий инвестицияларнинг жами хорижий инвестициялардаги салмоғининг ўсиш тенденцияси кузатилди ва ушбу ҳолат қишлоқ хўжалиги техникаларини лизинг асосида харид қилиш ҳажмининг катта эканлиги билан изоҳланади.

7. Тижорат банклари ва лизинг компаниялари томонидан аграр соҳага ажратилган лизинг кредитлари миқдорининг нисбатан кичиклиги лизинг хизматлари баҳосининг юқори эканлиги ҳамда банклар ва лизинг компаниялари ресурс базасининг заиф эканлиги билан изоҳланади.

8. Ўзбекистон Республикасида ЯИМ нинг асосий қисми қишлоқ хўжалигида яратилсада, ушбу соҳага инвестицияларнинг жами инвестициялардаги салмоғи жуда паст. Бу эса, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг инвестицион талабларини қондирилмаётганлигидан далолат беради.

Республикамызда аграр соҳани инвестициялаш амалиётини такомиллаштиришга қаратилган қуйидаги илмий таклифлар ва амалий тавсияларни ишлаб чиқдик:

1. Азотли ўғит ишлаб чиқарувчи корхоналарнинг техник ва технологик жиҳатдан қайта қурулантириш мақсадида уларга имтиёзли кредитлар ва солиқ имтиёзлари беришни жорий этиш лозим; иккинчидан азотли ўғитларни товар фьючерслари орқали сотиш йўли билан улар баҳосининг барқарорлик даражасини сақлаб қолиш лозим.

2. Тижорат банклари томонидан аграр соҳа корхоналарига берилган инвестицион кредитларнинг таъминоти сифатида ижара ҳуқуқидан фойдаланиш механизмини яратиш лозим.

3. Фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишловчи корхоналарнинг хорижий инвестициялар ва кредитлар бўйича тўлов юқининг оғирлашиб кетишига йўл қўймаслик мақсадида: биринчидан, миллий валютанинг девальвация жараёнини камайтириш лозим; иккинчидан, жалб этилаётган халқаро кредитларнинг имкон қадар катта қисмини белгиланган фоиз ставкаларида олиниши таъминлаш лозим.

4. Фермер хўжаликларининг пул оқимида салбий таъсир қилувчи омилларни бартараф этиш мақсадида табиий монополиялар маҳсулотлари ва хизматлари баҳоларининг оқилона даражасини таъминлаш чораларини кўриш лозим. 2008 йилда фермер хўжаликлари харажатларининг умумий ҳажмида минерал ўғит харажатларининг салмоғи 22 фоизга етди. Бундан ташқари, ёқилғи-мойлаш материаллари баҳоларининг ошиб бориш жараёни давом этмоқда.

5. Аграр соҳани молиялаштириш мақсадига йўналтирадиган маблағларни тўғри тақсимлаш бўйича 2 хил илмий ёндашув тавсия қилинди:

1 – ёндашув . Барча субъектлар учун ишлаб чиқариш шароитларига боғлиқ бўлмаган ҳолда қишлоқ хўжалик экин майдонининг ҳар гектарига бир хил ягона суммада молиялаштириш.

2 – ёндашувда ишлаб чиқариш шароитларининг ёмонлашиб бораётган жиҳатлари ҳисобга олинади. Мазкур ёндашув қишлоқ хўжалик субъектлари учун афзал ҳисобланади. Чунки бунда қўшимча харажатлар билан боғлиқ бўлган муаммоларни бартараф этиш имконияти туғилади.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ

1. Г.Н. Маҳмудова. Фермер хўжаликларини кредитлашни такомиллаштириш // Илмий-амалий анжуман материаллари. – ФПИ, 2008. – Б. 107-109.
2. Г.Н. Маҳмудова. Давлат эҳтиёжларини қондиришда қишлоқ хўжалик маҳсулотларига кредит ажратиш тизимини такомиллаштириш//Илм-фан тараққиётида олималарнинг ўрни. Илмий-амалий анжуман материаллари. – ФДУ, 2008. – Б. 71-73.
3. Г.Н. Маҳмудова. Фермер хўжаликларини молиялаштириш самарадорлигини ошириш муаммолари ҳақида // Илмий хабарлар журнаи. – ФДУ, 2008. - №1. – Б. 45-47.
4. Г.Н. Маҳмудова. Аграр секторни молиялаштириш: муаммо ва ечимлар // Қишлоқ хўжалиги тармоқлари тараққиёти ва аҳоли фаровонлигини ошириш Республика илмий-амалий конференция материаллари ФДУ.Фарғона-2009, Б-83-84.
5. Г.Н. Маҳмудова. Аграр соҳага инвестициялар жалб қилишнинг долзарб муаммолари // Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози: миллий манфаатлар ва инновацион сиёсат. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент: Молия, 2009. – Б. 151-154.
6. Г.Н. Маҳмудова. Молиявий инқироз даврида аграр соҳани инвестициялаш муаммолари // Банк тизимини такомиллаштириш ва тижорат банклари инвестицион фаоллигини ошириш. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент: Молия, 2009. – Б. 439-441.
7. Г.Н. Маҳмудова. Аграр соҳага инвестициялар жалб қилишни фаоллаштириш йўллари // Қишлоқ тараққиёти ва аҳоли турмуш даражасини оширишда банк-молия тизимининг ўрни. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент:БМА, 2009. – Б. 369-371.
8. Г.Н. Маҳмудова. Особенности финансирования инвестиционных проектов в сельском хозяйстве Узбекистана // Биржа-эксперт илмий журнаи, Тошкент-2009, 9-сон. Б-26-27.
9. Г.Н. Маҳмудова. Аграр соҳада хорижий инвестициялар самарадорлигини ошириш // Биржа-эксперт илмий журнаи, Тошкент-2010, 1-сон. Б-25-28.
10. Г.Н. Маҳмудова. Қишлоқ хўжалиги соҳасига инвестицияларни жалб этишнинг замонавий ҳолати ва тенденциялари // Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга ошириш ва инқироздан кейинги барқарор ривожланишни таъминлашда банк – молия тизимининг ўрни. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент: Молия, 2010. – Б. 320-322.
11. Г.Н. Маҳмудова. Аграр соҳани инвестициялашни такомиллаштириш йўналишлари // Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида банк – молия тизимининг барқарорлиги: амалиёт ва самарадорлик. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент: Молия, 2010. – Б. 292-295.

**Иқтисод фанлари номзоди илмий даражасига талабгор Маҳмудова
Гулжаҳон Неъматжоновнанинг 08.00.07 – “Молия, пул муомаласи ва
кредит” ихтисослиги бўйича “Аграр соҳани инвестициялаш
самарадорлигини ошириш йўналишлари” мавзусидаги
диссертациясининг**

РЕЗЮМЕСИ

Таянч сўзлар: инвестиция, инвестиция лойиҳаси, капитал, капиталлашув, кредит, кредит линияси, имтиёзли кредит, бонификация, лизинг, акция, облигация, фермер хўжалиги, деҳқон хўжалиги.

Тадқиқот объектлари: Ўзбекистон Республикаси аграр соҳасидаги инвестицион фаолият.

Ишнинг мақсади: Ўзбекистон Республикасида аграр соҳани инвестициялаш амалиётини такомиллаштириш ва самарадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот методлари: илмий абстракциялаш, индукция ва дедукция, қиёсий, таркибий ва трендли таҳлил, молиявий коэффициентлар, операцион-қиймат.

Олинган натижалар ва уларнинг янгилиги: минерал ўғитлар ишлаб чиқариш тизимини инвестициялаш самарадорлигини ошириш йўналишлари ишлаб чиқилди; тижорат банклари томонидан аграр соҳа корхоналарига берилган инвестицион кредитларнинг таъминоти сифатида ижара ҳуқуқидан фойдаланиш механизми таклиф қилинди; фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишловчи корхоналарнинг хорижий инвестициялар ва кредитлар бўйича тўлов юкининг оғирлашиб кетишига йўл қўймаслик йўллари асослаб берилди; фермер хўжаликларининг пул оқимида салбий таъсир қилувчи омилларни бартараф этиш йўллари ишлаб чиқилди; аграр соҳани молиялаштириш мақсадига йўналтирилаётган инвестицион маблағларни тўғри тақсимлаш бўйича ёндашувлар тавсия қилинди.

Амалий аҳамияти: диссертация ишининг илмий таклиф ва амалий тавсияларидан мамлакатимизда мақсадли давлат дастури, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигида аграр соҳани инвестициялаш самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқишда фойдаланиш мумкин.

Татбиқ этиш даражаси ва иқтисодий самарадорлиги: тадқиқот натижалари, олинган илмий таклиф ва амалий тавсиялари Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан амалиётда қўллаш учун қабул қилинган. Диссертация материалларидан иқтисодий йўналишдаги олий ўқув юртларида “Аграр соҳа мажмуаси иқтисодиёти”, “Хорижий инвестициялар”, “Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти”, “Деҳқон ва фермер хўжаликлари иқтисодиёти”, “Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси” фанлари ўқув дастурларини такомиллаштиришда ва ўқитишда фойдаланилиши мумкин.

Қўлланиш соҳаси: тижорат банклари, лизинг компаниялари, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, олий ўқув юртлари.

РЕЗЮМЕ

диссертации Махмудовой Гулжахон Неъматжоновной на тему: «Направлении повышения эффективности инвестиций в аграрном секторе» на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – «Финансы, денежное обращение и кредит»

Ключевые слова: инвестиция, инвестиционный проект, капитал, капитализация, кредит, кредитная линия, льготный кредит, бонификация, лизинг, акция, облигация, фермерское хозяйство, дехканское хозяйство.

Объекты исследования: инвестиционная деятельность в аграрном секторе Республики Узбекистан.

Цель работы: разработка научных предложений и практических рекомендаций, направленных на совершенствование практики и повышение эффективности инвестиций в аграрном секторе Республики Узбекистан.

Методы исследования: научная абстракция, индукция и дедукция, сравнительный, структурный и трендовый анализ, финансовые коэффициенты, операционно-стоимостной метод.

Полученные результаты и их новизна: разработаны направления повышения эффективности инвестиций в системе производства минеральных удобрений; предложен механизм использования арендных прав в качестве залогового обеспечения инвестиционных кредитов, предоставляемые предприятиям аграрного сектора; обоснованы пути снижения платежного бремени фермерских хозяйств и предприятий, перерабатывающие сельскохозяйственные продукты по иностранным инвестициям и кредитам; разработаны пути устранения факторов, негативно влияющих на денежный поток фермерских хозяйств; **рекомендована методы по правильному распределению инвестиционных капиталов направленных для финансирования в аграрной сфере.**

Практическая значимость: научные предложения и практические рекомендации диссертационной работы могут быть использованы в разработке целевых государственных программ, мероприятий по повышению эффективности инвестиций в аграрном секторе страны Министерством сельского и водного хозяйства Республики Узбекистан.

Степень внедрения и экономическая эффективность: Результат диссертации, разработанные научные предложения и практические рекомендации автора были приняты для практического использования Министерством сельского и водного хозяйства Республики Узбекистан. Материалы диссертации используются в совершенствовании учебных программ и в преподавании курсов «Экономика АПК», «Иностранные инвестиции», «Экономика сельского хозяйства», «Экономика дехканских и фермерских хозяйств», «Инфраструктура сельского хозяйства» в высших учебных заведениях.

Область применения: коммерческие банки, лизинговые компании, Министерства сельского и водного хозяйства, высшие учебные заведения.

THE RESUME

thesis of Mahmudova Guljahon Nematjonovna on the scientific degree competition of the doctor of philosophy in economics on a speciality 08.00.07 - «Finance, monetary circulation and the credit» subject: «The direction of increase of efficiency of investments in agrarian sector»

Key words: the investment, the investment project, the capital, capitalisation, the credit, the demand line of credit, the soft loan, bonus allowance, leasing, the action, the bond, a farmer, private farm.

Subjects of research: investment activity in agrarian sector of Republic Uzbekistan.

Purpose of work: working out of scientific offers and the practical recommendations directed on increase of efficiency of investments in agrarian sector of Republic Uzbekistan.

Methods of research: scientific abstraction, an induction and deduction, comparative, structural and trend the analysis, financial factors, operational-cost a method.

The results obtained and their novelty: are developed a direction of increase of efficiency of investments in system of manufacture of mineral fertilizers; the mechanism of use of the rent rights as maintenance of the investment credits, given to the enterprises of agrarian sector is offered; ways of decrease payment burden of farms and the enterprises, processing agricultural production under foreign investments and credits are proved; ways of elimination of the factors negatively influencing a monetary stream of farms are developed; **it is recommended methods on the correct distribution investment capitals for the directed financings to agrarian sphere.**

Practical value: separate scientific offers and practical recommendations of dissertational work can be used in working out of actions for increase of efficiency of investments in agrarian sector of the country.

Degree of embed and economic effectivity: scientific offers and practical recommendations of the author have been accepted for practical use by the Ministry rural and the Republic Uzbekistan water management. Dissertation materials are used in teaching of training courses «Economy of agriculture complex», «Foreign investments», «Agricultural economics», «Economy of farmer and private farm», «Infrastructure of rural» in higher educational institutions.

Field of application: commercial banks, the leasing companies, the Ministries rural and a water management, higher educational institutions.

Тадқиқотчи: _____

